TAJNOST PODATAKA

S ciljem upoznavanja šire javnosti s osnovnim pojmovima koji se koriste u području tajnosti podataka, a osobito radi skretanja pozornosti na vrlo bitne razlike između raznih kategorija tajnih podataka koji se pojavljuju u nacionalnom zakonodavstvu, donosimo kratki pregled pojmova i načela.

Člankom 38. stavkom 4. Ustava Republike Hrvatske („Narodne novine“, broj: 85/10 – pročišćeni tekst) jamči se pravo na pristup informacijama koje posjeduju tijela javne vlasti. Istom odredbom predviđena je i mogućnost ograničenja ovog prava, međutim, ta ograničenja moraju biti razmjerna naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju te nužna u slobodnom i demokratskom društvu, a propisuju se zakonom te tako pozitivni zakonski propisi Republike Hrvatske (dalje u tekstu: RH) prepoznaju nekoliko kategorija podataka za koje se ograničava pravo pristupa odnosno pristup je moguć uz ispunjavanje propisanih uvjeta. U pitanju su:

1. Klasificirani podaci,
2. Službene tajne,
3. Poslovne tajne,
4. Profesionalne tajne.

KLASIFICIRANI PODATAK definiran je člankom 2. Zakona o tajnosti podataka („Narodne novine“, broj: 79/07 i 86/12) kao onaj koji je nadležno tijelo u propisanom postupku takvim označilo i utvrdilo stupanj tajnosti. Taj se postupak naziva klasifikacijom podatka i u njemu se stupanj tajnosti podatka utvrđuje na temelju procjene stupnja ugroze štićenih vrijednosti odnosno štete koja bi nastala neovlaštenim otkrivanjem podatka (primjerice, ustupanjem podatka neovlaštenim osobama).

Pogrešna je percepcija da je svako tijelo javne vlasti ovlašteno klasificirati podatke. Klasificiranje mogu provoditi samo nadležna državna tijela u području obrane, sigurnosno-obavještajnog sustava, vanjskih poslova, javne sigurnosti, kaznenog postupka te znanosti, tehnologije, javnih financija i gospodarstva ukoliko su podaci od sigurnosnog interesa za RH, i to svako tijelo isključivo iz svog djelokruga. Državna tijela koja provode postupak klasifikacije podataka pravilnikom pobliže razrađuju kriterije za određivanje stupnjeva tajnosti, svatko za podatke iz svog djelokruga.

Pogrešno je i shvaćanje, koje se povremeno može čuti u javnosti, da je u tijelima koja su za to ovlaštena, svaki djelatnik ovlašten provoditi klasifikaciju. Zakon o tajnosti podataka poimence, u članku 13., navodi dužnosnike koji mogu provoditi klasificiranje podataka pojedinim stupnjevima tajnosti, i to na sljedeći način:

- klasificiranje podataka stupnjevima tajnosti »VRLO TAJNO« i »TAJNO« mogu provoditi: Predsjednik RH, predsjednik Hrvatskog sabora, predsjednik Vlade RH, ministri, Glavni državni odvjetnik, načelnik Glavnog stožera Oružanih snaga RH i čelnici tijela sigurnosno-obavještajnog sustava RH te osobe koje oni za tu svrhu ovlaste pisanim putem, isključivo u okviru njihova djelokruga.
- klasificiranje podataka stupnjevima tajnosti »POVJERLJIVO« i »OGRANIČENO«, pored osoba ovlaštenih za klasificiranje stupnjevima tajnosti „VRLO TAJNO“ i „TAJNO“, mogu provoditi i čelnici ostalih državnih tijela.
- navedene osobe klasificiraju podatke i za znanstvene ustanove, zavode i druge pravne osobe, kada rade na projektima, pronalascima, tehnologijama i drugim poslovima od sigurnosnog interesa za RH.

Konačno, klasificiranim podatkom ne može se proglasiti podatak radi prikrivanja kaznenog djela, prekoračenja ili zlouporabe ovlasti te drugih oblika nezakonitog postupanja u državnim tijelima (članak 3. Zakona o tajnosti podataka).

Važno je napomenuti da je klasificirani podatak i onaj koji je tako označenog RH predala druga država, međunarodna organizacija ili institucija s kojom RH surađuje. Tada govorimo o međunarodnim klasificiranim podacima.
U okviru uspostave i razvoja međudržavnih suradnji, RH sklapa međunarodne ugovore o uzajamnoj zaštiti klasificiranih podataka koji pored ustanovljavanja ekvivalentnih mjera zaštite tajnosti uključuju i odredbe o zaštiti prava vlasništva nad podacima. Pojednostavljeno, to znači da RH ne može trećoj strani ustupiti međunarodni klasificirani podatak niti ga sama deklasificirati ili mu mijenjati stupanj tajnosti, bez pribavljene pisane suglasnosti vlasnika podataka ili u slučaju takvog zahtjeva mora treću stranu uputiti na vlasnika podatka (tj. strani entitet čijim je radom on nastao i koji ga je ustupio RH).

Kao rezime, podatak može klasificirati samo čelnik državnog tijela nadležnog za neko područje povezano sa štićenim vrijednostima RH, i to isključivo u okviru svog djelokruga. Najviši stupanj tajnosti klasificiranom podatku mogu dodijeliti samo najviši državni

dužnosnici, a dva najniža stupnja tajnosti i čelnici ostalih državnih tijela, ali i tada samo u upravnim područjima koja su povezana sa štićenim vrijednostima RH definiranima zakonom. Ovlast klasificiranja podataka može biti prenesena na druge osobe, ali isključivo pisanim putem i isključivo u okviru njihova djelokruga.

Za zaštitu klasificiranih podataka od neovlaštenog pristupa primjenjuju se mjere i standardi informacijske sigurnosti, definirani posebnim skupom zakonskih i podzakonskih akata. Složenost propisanih mjera i standarda informacijske sigurnosti razmjerna je stupnju tajnosti klasificiranog podatka koji se štiti.

Za neovlašteno otkrivanje klasificiranih podataka kaznenim zakonodavstvom RH su propisane i odgovarajuće kaznene sankcije (Kazneni zakon, „Narodne novine“, broj: 125/11 i 144/12, članak 347. – „odavanje tajnih (klasificiranih) podataka“ i članak 348. – „špijunaža“.)

ŠTIĆENE VRIJEDNOSTI obuhvaćaju: temelje Ustavom utvrđenog ustrojstva RH; neovisnost, cjelovitost i sigurnost RH; međunarodne odnose RH; obrambenu sposobnost i sigurnosno-obavještajni sustav; sigurnost građana; osnove gospodarskog i financijskog sustava RH; znanstvena otkrića, pronalaske i tehnologije od važnosti za nacionalnu sigurnost RH.

STUPANJ TAJNOSTI pojedinom podatku određuje vlasnik podatka, odnosno nacionalno državno tijelo ili nadležno tijelo druge države, međunarodne organizacije ili institucije u kojem je podatak nastao. Stupnjevi tajnosti su VRLO TAJNO, TAJNO, POVJERLJIVO i OGRANIČENO i ekvivalenti su stupnjeva tajnosti u engleskom jeziku: TOP SECRET (za VRLO TAJNO), SECRET (za TAJNO), CONFIDENTIAL (za POVJERLJIVO) te RESTRICTED (za OGRANIČENO).

Tablični pregled ekvivalenata stupnjeva tajnosti:

Nacionalni	**NATO**	**EU**
VRLO TAJNO	COSMIC TOP SECRET	TOP SECRET / TRES SECRET
TAJNO	SECRET	SECRET / SECRÈT
POVJERLJIVO	CONFIDENTIAL	CONFIDENTIAL / CONFIDENTIEL
OGRANIČENO	RESTRICTED	RESTRICTED / RESTREINT

Stupanj tajnosti ukazuje na stupanj štete koji bi za nacionalnu sigurnost i vitalne interese RH (štićene vrijednosti) nastao neovlaštenim otkrivanjem klasificiranih podataka. Stupanj tajnosti ukazuje i na mjere i standarde informacijske sigurnosti koje je potrebno primijeniti kako bi se pojedini klasificirani podatak zaštitio od pristupa neovlaštenih osoba.

Stupnjem tajnosti **VRLO TAJNO** klasificiraju se podaci čijim bi neovlaštenim otkrivanjem nastala **nepopravljiva šteta** za nacionalnu sigurnost i vitalne interese RH.

Stupnjem tajnosti **TAJNO** klasificiraju se podaci čije bi neovlašteno otkrivanje **teško naštetilo** nacionalnoj sigurnosti i vitalnim interesima Republike Hrvatske.

Stupnjem tajnosti **POVJERLJIVO** klasificiraju se podaci čije bi neovlašteno otkrivanje **naštetilo** nacionalnoj sigurnosti i vitalnim interesima Republike Hrvatske.

Stupnjem tajnosti **OGRANIČENO** klasificiraju se podaci čije bi neovlašteno otkrivanje **naštetilo djelovanju i izvršavanju zadaća državnih tijela** u obavljanju poslova u području nacionalne sigurnosti i vitalnih interesa RH, kada su ti podaci od sigurnosnog interesa za RH.

NEKLASIFICIRANI PODATAK je podatak bez utvrđenog stupnja tajnosti. Oznaka NEKLASIFICIRANO (engl. UNCLASSIFIED) nije oznaka stupnja tajnosti, već zaštitna oznaka, koja upućuje da se tako označen podatak koristi isključivo u službene svrhe i može biti dostupan samo onim službenim osobama kojima je potreban radi obavljanja poslova iz djelokruga, odnosno radnog mjesta ili dužnosti na koje su raspoređene ili imenovane.

SLUŽBENU TAJNU kazneno zakonodavstvo RH definira kao podatak koji je prikupljen i koristi se za potrebe tijela javne vlasti, koji je zakonom, drugim propisom ili općim aktom nadležnog tijela donesenim na temelju zakona proglašen službenom tajnom, a nije riječ o klasificiranom podatku sukladno Zakonu o tajnosti podataka (članak 87. stavak 12. Kaznenog zakona). Mjere zaštite odnosno pravila postupanja s podacima koji predstavljaju službenu tajnu nisu posebno razrađena u nacionalnom zakonodavstvu, međutim Kaznenim zakonom su propisane sankcije u slučaju njezinog neovlaštenog otkrivanja. Preporučljivo je razmisliti o potrebi preciznijeg normativnog uređenja ovog područja, osobito po pitanju prava pristupa takvim podacima i njihove zaštite općenito.

POSLOVNU TAJNU predstavljaju podaci koji su kao poslovna tajna određeni zakonom (i drugim propisima) ili općim aktom pravne osobe, odnosno poslovnog subjekta (npr. trgovačkog društva), a mogu se odnositi na npr. proizvodnu tajnu, rezultate istraživačkog ili konstrukcijskog rada (engl. „*know-how"),* i slično, odnosno to su svi oni podaci koji nisu poznati stručnoj javnosti, koji doprinose uspjehu poslovnog projekta i koji na određeni način omogućavaju poslovnom subjektu (koji te informacije posjeduje) ostvarenje gospodarskog napretka, odnosno čijim bi otkrivanjem nastala štetna posljedica za gospodarske interese poslovnog subjekta. Općim aktom se ne može odrediti da se svi podaci koji se odnose na poslovanje pravne osobe smatraju poslovnom tajnom niti se poslovnom tajnom mogu odrediti podaci čije priopćavanje nije razložno protivno interesima te pravne osobe. Poslovnom tajnom ne mogu se odrediti podaci koji su od značenja za poslovno povezivanje pravnih osoba niti podaci koji se odnose na zaštićeno tehničko unapređenje, otkriće ili pronalazak.
Podaci koji po svom svojstvu čine poslovnu tajnu nisu klasificirani podaci i ne predstavljaju štićene vrijednosti u smislu Zakona o tajnosti podataka, stoga se ne klasificiraju i ne označavaju stupnjevima tajnosti te se na njih ne primjenjuju mjere informacijske sigurnosti.

PROFESIONALNOM TAJNOM smatraju se svi podaci o osobnom i obiteljskom životu pojedinca koje je u obavljanju svoga zvanja saznao odvjetnik, branitelj, javni bilježnik, doktor medicine, doktor stomatologije, primalja ili drugi zdravstveni djelatnik, psiholog, djelatnik skrbništva, vjerski ispovjednik ili bilo koja druga osoba prilikom obavljanja svoga zvanja.
Podaci koji po svom svojstvu čine profesionalnu tajnu nisu klasificirani podaci i ne predstavljaju štićene vrijednosti u smislu Zakona o tajnosti podataka, stoga se ne klasificiraju i ne označavaju stupnjevima tajnosti te se na njih ne primjenjuju mjere informacijske sigurnosti.

Poslovna i profesionalna tajna trenutno su regulirane glavom 8. i 9. Zakona o zaštiti tajnosti podataka („Narodne novine", broj: 108/96). Preporuča se pristupiti novom normativnom uređenju ovog područja, kako bi se nadomjestio nedostatak jasnijih i preciznijih (zakonom utvrđenih) pravila u ovim pitanjima, osobito vezanih uz samo proglašavanje podatka poslovnom tajnom, njihovo (ne)odgovarajuće označavanje i mjere zaštite, budući da se ovakvo stanje reflektira i na provedbu propisa vezanih uz zaštitu tajnosti klasificiranih podataka i njihovo poimanje u javnosti, jer vrlo često dolazi do poistovjećivanja klasificiranih podataka s ovom vrstom tajni.

U okviru područja zaštite klasificiranih podataka i sustava njihova korištenja često se možete susresti sa sljedećim pojmovima:

PERIODIČNA PROCJENA je postupak kojim se utvrđuje postoje li još uvijek okolnosti (razlozi) zbog kojih je određeni podatak klasificiran jednim od stupnjeva tajnosti. Kada se prilikom periodične procjene utvrdi da su se okolnosti promijenile, podatku se na temelju procjene štete u slučaju otkrivanja podatka u novonastalim okolnostima može sniziti stupanj tajnosti ili ga se može deklasificirati, ukoliko okolnosti zbog kojih je prvotno bio klasificiran više ne postoje, odnosno njegovim otkrivanjem ne bi nastala nikakva šteta. U pitanju je obveza koju su vlasnici klasificiranih podataka dužni provoditi sukladno članku 14. Zakona o tajnosti podataka.

DEKLASIFIKACIJA je postupak kojim se utvrđuje prestanak postojanja okolnosti zbog kojih je određeni podatak klasificiran jednim od stupnjeva tajnosti. Provedenim postupkom deklasifikacije podatak postaje neklasificiran, označava se oznakom NEKLASIFICIRANO i može se koristiti samo za službene potrebe. Međutim, u članku 16. Zakona o tajnosti podataka predviđena je mogućnost deklasifikacije podatka iako nisu prestale postojati okolnosti zbog kojih je podatak klasificiran. Odluka o deklasifikaciji temeljem ove odredbe Zakona o tajnosti podataka donosi se temeljem ocjene razmjernosti prava na pristup informacijama i zaštite vrijednosti koje se klasifikacijom podatka štite, a donosi je isključivo vlasnik podatka, uz obvezu pribavljanja prethodnog mišljenja Ureda Vijeća za nacionalnu sigurnost.

NUŽNOST PRISTUPA ZA OBAVLJANJE POSLOVA IZ DJELOKRUGA (engl. *„need-to-know“)* je načelo prema kojem se pristup određenom (klasificiranom ili neklasificiranom) podatku može omogućiti samo osobi koja ima potrebu pristupa tim podacima u okviru svog djelokruga, kako bi mogla izvršiti poslove radnog mjesta ili dužnosti na koje je raspoređena ili imenovana.

SAVJETNIKA ZA INFORMACIJSKU SIGURNOST imenuju iz redova postojećih zaposlenika, tijela koja u svom djelokrugu, bilo kao vlasnici bilo samo kao korisnici, postupaju s klasificiranim podacima. Za obavljanje poslova savjetnika za informacijsku sigurnost, tijela koja u svom djelokrugu postupaju s velikom količinom klasificiranih podataka, mogu umjesto jednog zaposlenika, odrediti ustrojstvenu cjelinu. Kriteriji za

imenovanje savjetnika za informacijsku sigurnost i njegove obveze propisane su *Pravilnikom o kriterijima za ustrojavanje radnih mjesta savjetnika za informacijsku sigurnost* („Narodne novine“, broj: 30/11).

SIGURNOSNI KOORDINATOR se, kao pomoć savjetniku za informacijsku sigurnost, imenuje radi postizanja veće razine zaštite klasificiranih podataka, i to za potrebe rada po jednom, više ili za sva područja informacijske sigurnosti, kao i za povremene ili stalne poslove koje obavlja u koordinaciji sa savjetnikom za informacijsku sigurnost. Sigurnosni koordinatori se obično imenuju u tijelima koja su teritorijalno disperzirana, velika sastavom ili specifičnih djelatnosti.